

De laatste koloniaal van Linschoten met zijn baboe.

Van Linschoten (Ab Gietelink) en zijn Baboe (Sonja Bloem)

1996

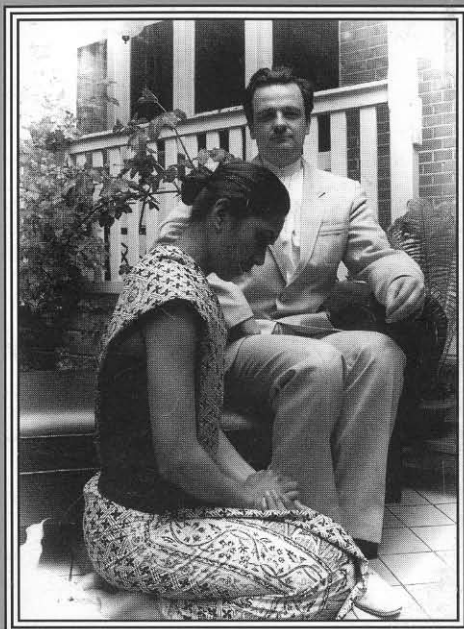
BATAVIA!

THEATERVOORSTELLING

BATAVIA!**Daar werd wat groots verricht**

U betreedt het 'Koloniaal Kabinet' van de familie van Linschoten. De laatste Nederlands-Indische koloniaal neemt U mee in een eeuwenoude familiegeschiedenis.

Over het reisverslag van Jan Huygen van Linschoten
Over de 'ontdekking van Indië' door de Houtman in 1596.
Over de stichting van Batavia en de kousen van Coen.
Over de Postweg van Daendels.
Over de koffie van Multatuli,
Over waarom van Heutsz een Hollandse held was.
Over de reis naar 'Ons Indië' in de jaren 30.
Over politionele acties en jazzmuziek.
Over de mythe rond Westerling.
Over kolonialen, ontwikkelingswerkers, blauwhelmen en andere beschavings-missionarissen.

BEZETTING

De Koloniaal:
Ab Gietelink
Indische Bediende:
Sonja Bloem

Tekst/Toneelbeeld:
Ab Gietelink
Regieadvies:
Henri van Zanten
Techniek:
Frank Oorthuys
Productieleiding:
Sander Boschma
Verkoop/Presentatie:
ZEP/Sarien Zijlstra

SPEELDATA 1e REEKS
FRASCATI

Vr. 27 sept. Try out
Za. 28 sept. Try Out
Di 1 okt. Première
Wo 2 okt. Voorstelling
Di 8 okt. Voorstelling
Wo 9 okt. Voorstelling
Do 10 okt. Voorstelling
Vr. 11 okt. Voorstelling
Za. 12 okt. Middag- en
avondvoorstelling
Aanvang 21.00

November/December '96
Landelijke tournee.

RESERVEREN

Frascati ☎ 020 - 6266866

BOEKINGEN EN INFORMATIE ☎ 020 - 6266330 (Sarien Zijlstra) ☎ 0334 - 557206 (Sander Bosschma)
☎ 020 - 6941082 (Ab Gietelink)

HOE HET KOLONIALE SYSTEEM DE VOLMAKING WAS VAN DE WESTERSE BESCHAVINGSIDEALEN EN DE ERFLATER VAN DE NIEUWE WERELDDORDE.

Waarom 'Batavia! of daar werd iets groots verricht'?

Waarom een theaterstuk over de rol van de Nederlanders in Indonesië, na de golf van aandacht, die daar rond de 50e verjaardag van de republiek Indonesië in 1995 voor is geweest?

Het Indonesië debat zoals dat is gevoerd is tot zoverre heel sterk gericht op de periode 1945-1949 van de politioenele acties en op de algemene vaststelling dat Nederland ernstige en verwijfbare fouten heeft gemaakt bij het afscheid van Nederlands-Indië. Hoewel de Nederlandse regering tot op de dag van vandaag har positie over het verleden nooit heeft herzien zijn intelligentsia en de progressieve delen van het politieke bedrijf van mening dat ze dat wel hadden moeten doen.

Aan de stelling dat Nederland fout zat in Nederlands-Indië valt dan ook weinig eer te behalen.

Over de koloniale periode daarvoor zijn de jongere generaties in Nederland en Indonesië een nog wel scherper oordeel
Einde debat.

'Batavia!' handelt over de koloniale periode van 1600 tot 1950 en is een onderzoek naar de beschavingsrol, die Nederland gespeeld heeft.

Na mijn Kabinetvoorstelling 'Het Hollandsch Kabinet' en de politieke essaybundel 'De Angst voor de Zondvloed' verplaats ik mijn onderzoek naar de Nederlandse geest buiten de grenzen de Lage Landen, naar onze Overzeese gebiedsdelen, of liever naar die neerslag, die het koloniale project in de Nederlandse geest heeft nagelaten.

'Ik heb mij geen ontwikkelingswerker avant la lettre gevoeld' schreef de literator en Oud-Indie ambtenaar A. Alberts over zijn verblijf in de Oost. Alberts viel dan ook uit de toon en hield het in 1947 tot woede van zijn superieuren voor gezien. De Indië-gangers hadden wel degelijk een idealistische missie en al was dat niet altijd een godsdienstige, het was er altijd met de diepe overtuiging dat wij daar een beschavende taak te vervullen hadden.

De expansie van Nederlands-Indië over de gehele archipel stoelde niet zozeer op een economische drijfveer, maar vanuit een ethische roeping. Het is zelfs de vraag of het moederland na 1870 wel overtuigend

economisch voordeel heeft gehad van haar belangrijkste kolonie. De overtuiging dat de vooruitgang gediend was bij een versterking van het Nederlands bestuur was algemeen. Eeuwenlang zijn er jonge mannen naar Oost-Indie getrokken in de overtuiging dat daar een ethische taak voor hen lag ten bate van de plaatselijke bevolking.

Natuurlijk economisch gewin en avonturierzinspeelden een eveneens belangrijke rol, maar toch moest men de morele roeping van vele kolonialen en van de achtereenvolgende Nederlandse regeringen niet onderschatten. Let wel, met de goede intenties is niet gezegd, dat de resultaten dat ook waren of dat het koloniaal systeem tenslotte toch te prefereren was. De werkelijkheid is vanuit moderne ogen ook niet genuanceerder, maar paradoxaler.

Het koloniale project heeft niet een tegenwicht van de waarden van de burgerlijke democratie, de waarden van de Franse revolutie, maar daar direct uit voortkwamen. Het is niet toevallig dat die landen, die zich zelf zien als het toonbeeld van vrijheid, democratie, mensenrechten, gelijkheid, Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland de dragers zijn geweest van de grootste koloniale rijken. Zelfs de Amerikanen, hebben hun democratische traditie naadloos samen laten gaan met een koloniaal expansionisme westwaarts door

Noord-Amerika.

Het koloniale project was niet de machtswellust van een Europese natie, maar werd gezien als de voorbode van een nieuwe wereldorde. Nog scherper, Het streven naar een nieuwe wereldorde en de mechanismen, waarop die tot stand komt is een directe erfgenaam van de Europese koloniale projecten.

Onze zorgen over de mensenrechten in de 3e wereld waren dezelfde als die van de kolonialen in de vorige eeuw en onze methoden zijn zelfs alleszins vergelijkbaar. In de roep om militaire interventie en bestraffing van de begane wreedheden is het regiment van Van Heutsz alleen vervangen door een contingent Blauwhelmen.

In het postkoloniaal bewustzijn van de naoorlogse generaties heeft zich een helder moreel oordeel vastgezet. Het koloniale tijdperk was moreel verwerpelijk, de nieuwe wereldorde is een nastrevenswaardige orde. De historische werkelijkheid is dat het laatste uit het eerste voortkomt en daarvan de trekken draagt.

De conclusie zou misschien moeten zijn, dat we ons koloniale verleden genuanceerder bezien, en het streven naar een daadwerkelijke nieuwe wereldorde met een grotere kritischer distantie bezien.

De koloniaal en de Baboe

BATAVIA!

1800

De VOC was in de eerste plaats een handelonderneming. Misschien was ze niet uitsluitend op winst gericht, maar ook op expansie, maar dan toch handelsexpansie. Haar koloniale werkzaamheden beperkten zich lang tot de inrichting van handelsposten op de kusten van Azië. Op Java, waar zich de hoofdstad van het Nederlands koloniale rijk bevond leidde dat tot uitbreiding en beheersing van de bron van de goederen, middels de stichting van eigen plantages.

Het inzicht dat de periode van verlichting, het tijdperk van Liberté, Egalité, Fraternité feitelijk samenviel met de invoering van een daadwerkelijk koloniaal bestuur in Indië lijkt een paradox. Het humanisme en de principes van de burgerlijke revolutie schiepen een hernieuwde fase in het kolonisatieproces van met name Azië, Latijns-Amerika en Afrika. Er is hier geen sprake van een tegenstelling, maar van een doorlopend proces. Er was in de eerste plaats sprake van een ideologisch offensief. In naam van vrijheidsbeginselen werd beschaving, vooruitgang en vrijheid tot stand gebracht en dat betekende onder de bezielende leiding van een Europees bestuur.

Het Nederlands bestuur beschermde als het ware de kleine man tegen de autocratische en feodale hoofden. Het wereldbeeld van de 19^e eeuwse koloniaal is niet die van een imperiumbouwer, maar van een beschavende factor, een bringer van de burgerlijke vrijheden. Een humaniserende kracht ten bate van de lokale bevolking. De Verenigde Naties moet men dan ook beschouwen als

neokoloniale machtsfactor met vergelijkbare koloniale ambities. beschavingsmechanismen.

Multatuli is de geschiedenis ingegaan als een eenzame Don Quichote tegen de uitwassen van het Nederlands-Indisch gouvernement. Niet alleen in Nederland, maar ook in het moderne Indonesië is hij een bekende en zelfs geliefde figuur. Het was dan ook verwonderlijk dat ik bij mijn bezoek aan zijn huis in Rangkasbitung, niet de bedevaartsplaats vond, die ik dacht te treffen. Sterker het huis waar zich het belangrijkste boek van de Nederlandse literatuur afspeelt is in gebruik als dependance van de het plaatselijke hospitaal. Ik was de eerste bezoeker in tijden.

Multatuli was geen tegenstander van het koloniaal systeem als zodanig, al was hij tegenover zijn landgenoten ongemeen scherp over de uitwassen. Vreemd genoeg komt in zijn 'Max Havelaar' de inlandse vorst en regent van Lebak als kwade genius naar voren. De roep van Havelaar was er dan ook een van bestuurlijke interventie ten behoeve van de lokale bevolking, die tegenover de uitbuiting van hun eigen feodale vorsten moesten worden beschermd. De tragedie is dat het juist die ethische roep om interventie en eerlijk koloniaal bestuur was, die de drijfveer was van de koloniale expansie over de gehele archipel tussen 1870 met haar voltooiing in 1906.

In Nederland is dit ethische imperialisme, nooit als imperialisme begrepen, maar als een 'pacificatie' die nu eenmaal werd afgedwongen ten bate van de bevolking en onder bedreiging van de Britse en Franse

De pacificatie van Atjeh door generaal van Heutsz is te zien als de voltooiing van Nederlands-Indië. Het machtige Islamitische vorstendom op Noord-Sumatra werd onder Nederlands gezag gebracht. De oorlog heeft tienduizenden doden gekost en hoewel er krachtig protest was tegen van Heutsz is hij tenslotte de geschiedenis ingegaan als een volksheld, waarvan het enorme monument in Amsterdam-Zuid nog getuigt.

De foto van het slagveld van Batee Ilie van van Heutsz met zijn staf, is voor mij treffend door zijn treffende wijze waarop hij een soort vorm van Hollands Machismo aan het einde van de vorige eeuw registreert en is uitgangspunt voor het verhaal over de Atjeh-oorlog.

Zoveel is duidelijk.

Tegenover de huidige opvattingen dat het koloniaal erfgoed verworpen, moet worden en de Nieuwe Wereldorde gestimuleerd en opgebouwd, dient gesteld te worden dat het de principes van de VN en veiligheidsraad niets anders zijn dan voortbrengselen van een neokoloniale denkwijzen.

Er ligt een pijnlijke werkelijkheid voor de wereldverbeteraars en pleiters voor de nieuwe wereldorde. De pleidooien tot ingrijpen in Somalië en Joegoslavië bevatten dezelfde argumentatiefiguren, als die waarmee van Heutsz, Atjeh pacificeerde of Westerling orde op zaken stelde op Celebes. Vermoedelijk duurt het nog minimaal 50 jaar voordat de wereldopinie dat inzicht als algemeen geldend heeft aanvaard.

Meneer Van Linschoten

RANGKASBITUNG:

IN DE SPOREN VAN DE MAX HAVELAAR

De treinreis naar Rangkasbitung vanuit Jakarta is krap 100 km, maar duurt - gezien het feit dat hier sprake is van een 3e klasse ofwel 'Ekonomitr in' - bijna drie uur. Reizen in een stampvolle 'Ekonomi' is zo iets als vervoer per veewagen. Opgepropt wachten in een zweterige ruimte totdat je de 12 stations hebt volgemaakt die liggen tussen de Indonesische hoofdstad en de provinciestad Rangkasbitung. Onderweg gebeurt veel dat wel. De Europeaan is de bezienswaardigheid van de wagon, die afgezien van de plastic stoeltjes aan de raamzijden ontdaan is van meubilair. Het ruime middengedeelte is behalve doorgang van reizigers, venters en handelaars bezaaid met zakken agrarische goederen en provisorisch verpakte goedkope industriële producten uit de grote stad. De trein op het Javaanse platteland is een soort rijdende marktplaats. Behalve de emmers met frisdranken en de tassen van de sigarettenverkopers zijn er de boerenvrouwen met grote manden groente, de snelle jongens met Japanse zakrekenmachines en de schooljongens, die niet aflatende pogingen doen om je reeds blinkende schoenen opnieuw te mogen poetsen. Verder is het middenpad het werkterrein van blinden, mismaakten en zich voor artiest uitgevende bedelaars. Het feest is compleet wanneer er een man met vier levende ganzen in een nylon gevlochten tas langs komt, die hij rustig onder zijn stoel schuift. Niets natuurlijk vergeleken met de motorrijder van die ochtend, die 20 kippen op de bagagedrager van zijn vehikel had vastgeknoopt en zo over de autobaan stoof. Toch kon ik een licht gevoel van medelijden met de in benauwdheid verkerende vogels niet onderdrukken. De bevolking van Lebak schijnt het allemaal niet te kunnen deren en schuift met grote lachende ogen langs de hoofdschuddende buitenlander. De geschoolden werpen hun vijf woorden Engels in de strijd in een poging om tot communicatie te komen. "Hello Mister, where you from?". Achter het geopende raam schuift een landschap van natte rijstvelden, ploegende buffels en

immense palmbladeren voorbij. Geregeld stopt de trein voor een afgebladderd station uit het koloniale tijdperk, omringd door scheefgezakte houten huizen. En wanneer de benauwde Europeaan zich beklagt over de traagheid van het treinvervoer, beantwoordt een van de handelaren deze klacht breed lachend met de woorden "Sir, slow is good". Ook dat nog. "Slow is good". Ik gaf me gewonnen. Een dergelijke openlijke spot met de moderne waarden verdiende een glimlach. Ondertussen hesen kinderen in schooluniform zich op aan de locomotief, die zich langzaam in beweging zette.

Op het station van Rangkasbitung wordt ik overvallen door twijfel. Wat zoek ik eigenlijk in deze buitenplaats? Zou er wel iets terug te vinden zijn van het huis waar zich een belangrijk deel van de Max Havelaar afspeelde? Rangkasbitung ligt immers buiten het blikveld van de reisgidsen en is zeker niet de bedevaartplaats, die het had kunnen zijn. De drogist, tegenover het station, legt me in zeer gebroken Engels uit waar de Alun-alun, het centrale plein, ligt. In zijn woordenbrij valt plotseling het woord Multatuli. Ik had het bijna niet durven vragen, uit angst de reis voor niets te hebben gemaakt. Geen museum. Geen standbeeld. Maar het huis staat er nog en de schrijver heeft een straat. Een schamele opbrengst. Multatuli is immers de enige Nederlander, die een plaats heeft gekregen in de eregalerij van de Indonesische geschiedenis. Iedere ontwikkelde Javaan kent zijn naam en het verhaal, hoewel vermoedelijk zeer weinigen de Max Havelaar ook daadwerkelijk gelezen hebben.

De Jalan Multatuli is een brede landelijke laan, met bomen en kleine villas aan weerszijden, die uitkomt op het Alun-alun. Het plein, waar nu een sculptuur met het wapen van de provincie Lebak staat. De becakrijder fietst als een bezetene de met vlaggen en gekleurde lichtjes versierde laan af. Indonesië viert haar 50-jarige bevrijding van de Nederlandse koloniale overheersing en het hele land is de laatste weken voor die 17e 'Merdeka' augustus opgetuigd met feestelijkheden. Bijna anderhalve eeuw nadat Max Havelaar in het door machtsmisbruik en koloniaal

wanbestuur geteisterde afdeling Lebak arriveerde gaat het goed in de feestelijke residentie van deze landelijke provincie.

Van het plein naar het huis van de gewezen assistent-resident van Lebak is het ongeveer honderd meter over een zandweg. Het 19e eeuwse koloniale huis heeft nu een bestemming als kantoor voor de plaatselijke gezondheidsdienst ten dienste van het belendende ziekenhuis. In het voorhuis is een kruidenierscoöperatie gevestigd. Achter de houten toonbank staan groteblikken Fryske Flagmelkpoeder op de plank. Iedereen in het winkeltje kijkt de bezoeker vriendelijk aan, die voorzichtig opwerpt dat hij wel een kopje koffie lust. Het meisje aan de toonbank komt daarop met een pak koffie aan in ouderwetse bruine verpakking. "Rangkasbitung kopi" staat er op het pakje. Pas dan realiseer ik me de ironie van mijn vraag. "Max Havelaar of de koffieveilingen van de Nederlandse Handelsmaatschappij" staat er voor in het beduimelde boek dat ik al weken in mijn tas meedraag. Ik heb het boek tijdens mijn reis nog eens herlezen. De toevoeging in de titel was van Batavus Droogstoppel, een van de meest treffende personages, die Multatuli in zijn boek opvoert als verteller.

"Ik ben makelaar in koffie en woon op de Lauriergracht no 37" de openingszin van de Max Havelaar kende ik als scholier al uit mijn hoofd evenals het grootste deel van het daaropvolgende hoofdstuk. Ondanks het feit dat de leraar Nederlands benadrukte dat niet de "Droogstoppel-hoofdstukken", maar de tragische passages van de Javaanse jongen Saidjah en zijn geliefde Adinda tot de mooiste in de Nederlandse literatuur behoren en dat die Droogstoppel een kleinzielige en domme Nederlander was, genoot ik van die hoofdstukken, die het op zichzelf tragische en bij vlagen sentimentele boek een absurd karakter gaven. Waarschijnlijk genoot ik van de sublieme spot, waarmee de schrijver het personage karakteriseerde. Toen ik enkele jaren later in Amsterdam kwam studeren stond een bezoek aan de Lauriergracht no 37, als eerste op het programma. Het woonhuis is tot mijn bezoek aan Rangkasbitung voor mij altijd het huisadres van de Max Havelaar gebleven.

BATAVIA!

Het boek is een eigenzinnige combinatie van Nederlandse koloniale problematiek en personages in een zeer on-Hollandse verhaalstructuur. Want ondanks het feit dat deze felle aanklacht tegen het Nederlands-Indisch bestuur, de 19e eeuwse Nederlandse cultuur een genadeloze spiegel voorhoudt heeft het werk een voor Nederlanders nauwelijks te verteren chaotische opzet. Romanvertelling, briefmateriaal, epos en column lijken op een wonderlijke autobiografische wijze door elkaar gevlochten. Het was dan ook niet vreemd dat Multatuli destijds van een literatuurcriticus het verwijt kreeg "gespeend te zijn van elke discipline". Vermoedelijk zou een hedendaagse Multatuli die beoordeling nu opnieuw krijgen. Een charme van de 'roman' is de autobiografische opzet. Het grootste deel van het plot en haar personages berusten dan ook op historische werkelijkheid. Een werkelijkheid die anderhalve eeuw later nog te traceren is en die kans wilde ik in het kader mijn onderzoek naar de overblijfselen van het Nederlands kolonialisme niet laten lopen.

Van het oorspronkelijke huis van de assistent-resident van Lebak is weinig over. De kamers in de galerij zijn kantoortjes geworden. De veranda is er nog, maar alleen de zwart-wit betegelde vloer stamt nog van voor 1856. Het jaar dat Max Havelaar alias Multatuli alias Eduard Douwes Dekker hier zijn intrek nam. De kamertjes zijn verbouwd en ergens hangt een landkaart van de provincie Lebak, nu gebruikt door de gezondheidsdienst. De afdeling Lebak loopt van de provinciehoofdstad Rangkasbitung tot aan de Javaanse Zuidkust. Begeleid door personeelsleden werd ik rondgeleid door het huis. Alvorens afscheid te nemen en met mijn pas gekochte pak koffie beschutting te zoeken bij een voedselkar op het plein, waar men in de middaghitte rijst met sambal serveerde. Een vreemdeling blijft in Indie nooit lang alleen. Onder de dorpsbevolking, die contact zocht met de Europeaan bevond zich een jonge man, die opviel door zijn kennis van de Max Havelaar. Iwa sprak weliswaar gebrekkig Engels, maar genoeg om me duidelijk te maken dat ik hem moest volgen.

Terwijl hij voortdurend "regent, regent", murmelde voerde hij me door de nieuwe moskee, naar de historische begraafplaats, die daar achter lag. Toen ik het opschrift las van de steen die hij aanwees begreep ik wat hij bedoelde. "Raden Adipati, regent van Banten Kidoel" stond er in het Nederlands op de grafsteen. De overlijdensdatum was duidelijk zichtbaar: 10-11-1877. De regent had nog 21 jaar geleefd na zijn fatale confrontatie met de assistent-resident in 1856. Ik haalde het boek uit mijn tas en keek naar het portret van Douwes Dekker. Een heer met een streng voorkomen, overleden in 1887. Ik probeerde tevergeefs de Arabische letters op de grafsteen te ontcijferen. We zaten naast het graf van de tegenspeler van Max Havelaar. De man, die verantwoordelijk was voor de uitbuiting van de inlandse bevolking in Banten-Kidoel. Een praktijk, waartegen de 36-jarige Max Havelaar tevergeefs protest had aangetekend. Zijn aanklacht, had hij doorgevoerd tot bij de Gouverneur-generaal in Buitenzorg toe. Een aanklacht, te dienste van de lokale bevolking, die hem zijn carrière in het Nederlands-Indisch

bestuursapparaat had gekost, maar die tragisch genoeg de bron vormde van een hoogtepunt uit de Nederlandse literatuur.

Iwa kende niet alleen het verhaal, maar ook alle historische plaatsen in de omgeving. Hij is 28 en werkt in de administratie van een busmaatschappij. Ik vraag hem of hij de Max Havelaar op school gelezen heeft. Hij lacht; "There are no books in the school in Rankas". Trouwens in heel Indonesië is leescultuur een zeer schaars ontwikkelt fenomeen. Cultuur en collectieve herinnering worden van generatie op generatie doorvertelt. "From fathers to sons" zegt Iwa en zijn blik dwaalt over de begraafplaats. In Rangkasbitung is de Max Havelaar geen boek, maar het personage uit een verhaal en Multatuli een held. Een Nederlandse koloniaal, die zich het lot van de onderdrukte Javaan aantrok. Iwa nodigt mij uit om in het huis van zijn familie te overnachten. Het huis staat naast de begraafplaats. Zijn zusters serveren thee in de huiskamer. Aan de muur hangt een koekoeksklok en een Hollands molenlandschap.

De crew van Batavia

BATAVIA!

of

DAAR WERD WAT GROOTS VERRICHT.

*U betreed het 'Koloniaal Kabinet' van de familie van Linschoten.
De laatste Nederlands-Indische koloniaal neemt U mee in een eeuwenoude familiegeschiedenis.
Over de 'Internario' van Jan Huygen van Linschoten
Over de 'ontdekking van Indië' door de Houtman in 1596,
Over de stichting van Batavia en de kousen van Coen.
Over de Postweg van Daendels,
Over de koffie van Multatuli,
Over waarom van Heutsz een Hollandse held was,
Over de reis naar 'Ons Indië' in de jaren 30,
Over politionele acties en Jazzmuziek.
Over de mythe rond Westerling.
Over kolonialen, ontwikkelingswerkers, blauwhelmen en andere beschavingsmissionarissen.*

BEZETTING

De Koloniaal Ab Gietelink
Indische Bediende Sonja Bloem

Tekst/Toneelbeeld Ab Gietelink
Regieadvies Henri van Zanten
Techniek Frank Oorthuys
Productieleiding Sander Boschma
Verkoop/Presentatie Bureau ZEP/Sarien Zijlstra

Baboe helpt de meester in zijn bad.

BATAVIA!

OF DAAR WERD WAT GROOTS VERRICHT

INHOUDSOPGAVE

Essay: Waarom 'Batavia! of Daar werd wat groots verricht'?

Toneelbeeld

Handelingen

SCENEVERLOOP

Proloog 1.

Het Koloniaal Kabinet

Proloog 2.

Het Wajang poppenspel over de Rechtvaardige Vorst

Voorwoord.

Welkomstwoord van de Koloniaal

AKTE 1.

DE VERENIGDE OOSTINDISCHE
COMPAGNIE 1595-1800

1. Video: Politionele acties
2. Bijbeltekst: Het beloofde land
3. Jan Huygen van Linschoten.
4. Telefoongesprek 1
5. Bedscène
6. Scheepsreis
7. Bantam
8. De verklaring van Coen
9. Batavia
10. Telefoongesprek 2
11. Oost-Indische massage en lied
12. Plantage

AKTE 2.

NEDERLANDS-INDIË 1808-1870

1. Daendels, Yalan Raya Pos
2. Multatuli
3. Rankasbitung

AKTE 3

EXPANSIE VAN NEDERLANDS-INDIË
1870-1942

1. Proklamasie Koloniaal
2. Het diner 2 B.
3. Bijbel: Over de Christelijke Naastenliefde
4. Atjeh-oorlog
5. Telefoongesprek 3
6. Vervolg: Atjeh-oorlog
7. Citaat: Van Heutsz
8. 1930: Stoombootreis
9. Tempo Doeloe: Dans
10. Boven-Digoel

AKTE 4

. HET EINDE VAN NEDERLANDS-INDIË
1942-1949

1. Filmbeelden politionele acties
2. Gescheurde vlag
3. Westerling, de Ratu Adil
4. Telefoongesprek 4

EPILOOG

Het Wajang schaduwspel over de Rechtvaardige Vorst

BATAVIA

OF
DAAR WERD WAT GROOTS
VERRICHT

PERSONAGES

De Koloniaal, De heer van Linschoten

De Indische dienstbode, Sinta
De koloniaal is een nazaat van de Nederlander, die in Portugese dienst de weg naar naar Indië beschreef, Jan Huygen van Linschoten. In zijn buitenhuis in Batavia, memoreert de koloniaal op 'de laatste Indische dag' de opkomst en ondergang van het Nederlands-Indisch imperium.

PROLOOG 1

HET KOLONIAAL KABINET

Het publiek treed binnen in het koloniaal kabinet. Zij krijgen een kopje jasmijnthee aangeboden. Op het podium staat op een kookstel soep te trekken. De ruimte is ingericht als een kabinet met koloniale rariteiten. Zij ademt tevens de sfeer van het huis van een theeplanter in Nederlands-Indië. De voorwerpen en manuscripten in de vitrines vormen de herinnering aan het Nederlands-Indisch verleden.

Muziek: Indische nachteluiden met krekels

PROLOOG 2

WELKOMSTWOORD VAN DE KOLONIAAL

De Koloniaal

Kolonialen, Erfgenamen van Hollandsch' trotse verleden. Nazaten van Neerlands' machtig imperium. Welkom in het koloniaal Kabinet.

Kolonialen,

Wij herinneren ons dat roemrijke verleden

Wij herinneren ons de grootse daden van Hollandse helden. Hollandse helden, mannen van stavast, ons bloed stroomt sneller bij hun roemruchte namen. Jan Pieterszoon Coen, De stichter van Batavia. Herman Willem Daendels, De bouwer van de Grote Postweg. Johannus van den Bosch, De inspirator van het cultuurstelsel.

Onze harten slaan tot in onze keel bij de gedachte aan deze trotse mannen. Multatuli, de weldoener van Lebak. Generaal van Heutsz, de bedwinger van Atjeh. Kapitein Westerling, de scherprechter van Celebes. Kolonialen, Onze roemrijke ziel verwatert en verpietert. Onze trotse ziel is opgesloten in een cel van schuldgevoel.

Indië verloren, schuldgevoel geboren. Dit land wordt nog steeds neergedrukt door haar minderwaardigheidscomplex, haar valse bescheidenheid een kleine natie te zijn.

Een kleine natie in plaats van een machtige imperialistische mogendheid.

De 'Vereniging tot wederopstanding van het verleden' heeft een placcaet uitgegeven, Ik herhaal, Een placcaet!

Een pleidooi voor heroprichting van het koloniale museum. Het koloniale museum dat in 1950 aan Hollands Ziel is ontruikt. Die kostbaarheden liggen weg te rotten in de kelders. Ons trotse bewustzijn is een verboden bewustzijn.

Kolonialen, die kelders moeten open.

Staat op Nederland. Bevrijdt u van de ballast van verboden verleden en herinnert u die heldendaden. Herinnert u dat machtige rijk dat Indië heette.

Wij herinneren ons de heroïsche woorden van onze bloedeigen Jan Pieterszoon Coen vanuit de Oost: 'Daar kan iets groots worden verricht' en wij herhalen kracht die gedenkwaardige woorden:

'Daar werd iets groots verricht'.

AKTE 1.

1595-1795 VERENIGDE OOSTINDISCHE COMPAGNIE

Scène 1

HET WAJANG POPPENSPEL

(Het Wayang poppenspel vertelt de mythe van het stuk in de Proloog en in de Epiloog. Het verhaal van de Heilige Vorst (Ratu Adil) geeft in weinige zinnen een overzicht van de laatste fase in de koloniale geschiedenis. De voorstellingen zijn opgetekend in "Het boek der profetien van Jojo Boyo", opgetekend omstreeks 1150 door een heilige in de Kadirilan-streek).

Het licht dimt. Op het voortoneel rechts staan de poppen achter een kist, voor een wit scherm. Verder is er sprake van enige voorwerpen op de kist. Te denken valt aan een Keris of een pistool.

Het licht dimt. Er klinkt Gamelan muziek. De poppen komen op in gekleurd licht en illustreren de tekst. In fluijstertoon klinkt er middels de luidspreker vanaf de microfoon het verhaal van de Ratu Adil).

Verteller

Wanneer de wagens zich voortbewegen zonder paarden en wanneer er draden over de aarde gespannen zijn, dan zullen de blanken die op Java zijn door de gele mensen worden

opgesloten. De blanken zullen lijden, maar vrijheid zal komen.

Wanneer de gele mensen verdwijnen, zullen zware tijden komen. Puntige hoeden zullen in de Serayu drijven, maar gunstige korenoogsten kondigen een betere toekomst aan.

Wanneer het water van de Serayu rood kleurt zal de witte buffel naar zijn stal terugkeren. De Chinezen zullen vertwijfelt zijn. Zij die zich verzoenen zullen blijven. Dan is het dat de Ratu Adil zal komen. Dan is het dat de Rechtvaardige Vorst zal komen. Hij die in Turkije geboren is.

Begeleidende muziek: Gamelan icm. Nederlandse kerkcarillon. De muziek gaat begeleid met zwart-wit videobeelden van de politionele acties in 1948).

scene 2

VIDEO: POLITIONELE ACTIES

(Videobeelden van de politionele acties. Een radiostem of videobeeld kondigt het verloop van de coup van Westerling aan).

(Performance van de Javaanse dienaress, die kookt en begint later het bad voor te bereiden. Ze zit op een Indische mat op een vaste plaats in de ruimte).

scène 3

BIJBELTEKST: HET BELOOFDE LAND
(De Koloniaal leest de volgende passage uit de bijbel).

Gen.12.1: De Heere had tot Abraham gezegd: Gaat uit uw land en uit uw maagschap en uit uws vaders huis naar het land dat ik u wijzen zal;

12.2: En ik zal u tot een groot volk maken en u zegenen, en uwen naam groot maken; en wees een zegen;

12.3: En ik zal zegenen die u zegenen, en vervloeken die u vloekt en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden.

12.4: En Abraham toog henen gelijk de Heere tot hem gesproken had.

Muziek: 17e eeuwse kerkbarok Orgelvariaties van Sweelinck

Scene 4

JAN HUYGEN VAN LINSCHOTEN

12 December 1594

Er ligt natte sneeuw aan de Nieuwe Zijds. Op het kantoor van de Amsterdamse koopman zit een 6-tal mannen aan een tafel. Een lange houten tafel met een wereldkaart. Kapitein de Houtman bladert in een boek of liever een handgeschreven cahier, een stapel beschreven vellen met geschetste landkaarten bijeen gehouden door een

BATAVIA!

zwarte kaft.

Aan zijn overzijde zit een jonge man
Jan Huygen van Linschoten oud-secretaris
van de aartsbisschop van Goa. Jarenlang
heeft hij gewerkt in het hart van het Portugese
koloniale systeem. Het zwarte cahier is zijn
reisverslag. Zijn 'Itinario'

De Houtman neemt het woord.

Maar u bent dus nooit op Java geweest?

Van Linschoten schudt zijn hoofd.

Nee, maar ik verzeker U De straat van
Malacca is In handen van de Portugesen.

Er is een kortere weg. Zijn vinger glijdt over
de kaart. Van de Kaap in een rechte lijn naar
Java. Door de straat van Soenda

Er valt een stilte

scène 5

TELEFOONGESPREK 1

*(Telefoon rinkelt De baboe neemt de
hoorn op, luistert en geeft voordat ze
een word kan zeggen de hoorn aan de
koloniaal).*

De Koloniaal

(Neemt hoorn op)

Hallo,

(Stilte)

Wat? Een coup.

Wie de kapitein, is de man gek?

(Luistert)

De federatie?

Nee, natuurlijk zal Soekarno zich daar
niet aanhouden. Natuurlijk, Daar komen
problemen van. Maar een coup laat je de
hele boel toch exploderen.

(Luistert)

Nou, voor mij is het meer een comedy.

Is Lovink op de hoogte? Niet?

(Luistert)

Ja, Hij doet maar.

Goed, Ik hang op

Mijn bad staat gereed. Tot ziens.

(De koloniaal legt de hoorn neer).

scène 6

HET BAD

*(Jaren 30- Muziek. De heer van Lin-
schoten neemt een bad. Hij ontkleed
zich, ondertussen plaatst de dienaars
het kamerscherm. Hij neemt plaats in
het bad. Zijn Indische dienaars, wast en
droogt hem.*

scène 7

SCHEEPSREIS

(De koloniaal vanuit zijn bad)

Amsterdam is bewolkt, die Junidag in 1595
De kaden volgepakt met schreeuwende
en zwaaiende mensen. De schepen varen
langzaam het Y af, begeleid door tientallen
schuitjes. Varen traag over de Zuiderzee. De

straffe wind op de Texelse rede. De zeilen
strak op halve wind naar het Zuiden.

Ik zie Huygen Claeszoon van Linschoten
staan. In de scherpe wind op het achterdek
en neerkijkend hoe Europa verdwijnt in een
grauwe nevel.

De eindeloze schommeling van het schip.

Het huilen van de wind en het steunen van
de zeilen.

Of de windstille impasse in de loodzware
lucht van de evenaar. Het eindeloze wachten
op de koele bries en de bevrijdende regenbui,
die over het schip spoelt.

Misselijk van de gezouten stokvis, de
scheepsbesluit, verlepte aardappelen en
het brakke water met pieren.

Dan, De steile Tafelberg tegen de bewolkte
lucht. Daaronder Kaapstad. Een rustpunt in
deze tocht der doden.

De taveerne van de wereldzeeën, de troost
van de Oost-Indievaarders die zich hier
een gat in de kraag zopen. Het overmatig
gepimpel van de Jantjes.

Dan rond de steile Kaap. Het weerzien van de
oceanen. Opklimmend tot het schilderachtig
Madagaskar met menseneters op de kust.

Indie ligt maanden varen voor ons.

Voor de uitverkorenen zijn er de blauwe
bergen van Sumatra, de moeizame weg
door de straat van Soenda. Het schip laveert
met tegenwind scheert rakelings langs
kale vulkanen, dreigende piramiden in het
donkere water

In de ruimte van de Javazee breekt het
ochtendlicht door. Het zeewater schittert tot
op de rede van Bantam

*(17e eeuwse Muziek. 'Oostwaarts varen'.
De koloniaal steekt een Kreteksigaret
op)*

scène 8

BANTAM

(De koloniaal vertelt vanuit zijn bad).

23 Juni 1596 De baai ligt vol van
vissschepen. De kraton van de Sultan en
de grote Moskee beheersen het stadsbeeld.
Een seer groote ende populeuse stadt.
Zodra de Hollanders in de baai verschijnen
Maken zich tientallen kleine bootjes los van
de kust en omringen de hoge schepen.
De Javanen bieden lachend en schreeuwend
hun handelswaar aan.

2e Stuurman Van Linschoten gaat van boord.
Met een sloep vaart hij de haven binnen.

Daar ruilt hij het eerste Indische goed. Een
pot indigo tegen 3 Neurenbergse spiegeltjes.

Het eerste handelscontract met Indië.

Na enkele dagen stapt Cornelis de Houtman
aan wal. Hij lijkt wel een ijdele pauw in
satijn en fluweel. Voor hem een trompetter
en achter hem een parasoldrager. De sultan
geeft hem verlof om een pakhuis te huren
en zijn waren te verkopen voor peper en
specerijen.

De peperprijs is al gezakt tot onder het
minimum. Maar die Hollanders willen het
onderste uit de kan. Altijd de laagste prijs
Die Hollandse zuinigheid wordt ze bijna fa-
taal. De Houtman en zijn mannen werden
gevangen gezet. Zijn schepen beschieten de
stad. Er volgen onderhandelingen. Tenslotte
verlaten de schepen de stad. Ze hebben de
peper duur betaald. Goedkoop is duurkoop.

scène 9

DE MASSAGE

*(Van Linschoten ligt op de massage
tafel. De Indische Dienares gaat over
tot een massage, op de rug van de
koloniaal. De koloniaal vertelt het
verhaal aan het publiek).*

scene 10

BATAVIA

Batavia. In een poging te herinneren zwerf
ik door het brein van het verleden langs de
archiefkasten van koloniale beelden. In het
labyrint van mijn gedachten zwerf ik door
rechte straten over de bruggen met het
stinkende, het vuile water in de zwetende
lucht. De stank van de haven, door zwermen
met muskieten.

Batavia, koningin van het Oosten met
het statige en regenteske leven, met de
rumoerige salons.

De pakhuizen met thee uit Ceylon
Met porselein uit China
Met nootmuskaat van Ternate
Met textiel uit Deshima

En natuurlijk Mallaca, ons machtige Mallaca.
Daar liggen de vruchten van Azië klaar
Om aan te bieden aan het machtige Europa.

Batavia, als de wind zucht over de Java Zee
de zeilen klapperen, het touwwerk kreunt de
blauwe zee, klotst tegen de boeg.
Daar op de punt van Sunda Kelapa, laat me
verdwijnen in herinnering.
Laat me verdwijnen.
(De telefoonbel rinkelt).

Scene 11

TELEFOONGESPREK 2

Baboe

Meneer, er is telefoon

Baboe helpt de meester in zijn bad.

De Koloniaal

Breng maar.

(Indische bediende brengt het toestel naar het bad. Koloniaal neemt de hoorn op).

Van Linschoten

Wat zeg je nu?

(Luistert)

Hij rukt op naar Bandung?

Mijn god de man is gek.

(Glimlacht)

Hij denkt zeker de Ratu Adil zelf te zijn.

(Luistert)

Natuurlijk alles voor de kompanie.

Maar hij heeft toch niet meer dan 500 man?

De republikeinen hebben alleen al 4.500 man in Bandung

(Luistert)

Hij denkt dat dat wel voldoende is. Zal me benieuwen. Hij is gek, wat moet ik er mee?

Nee, ik doe niet mee.

Ja, tot ziens.

(De koloniaal legt de hoorn neer).

Scene 12

PLANTAGE

(Het verhaal van de eerste koffieboon).

1696, Johannus van Linschoten

De pionier onder de Nederlandse planters heeft de eerste koffie op Java geplant met een Koffiestruik uit Japan.

Hij heeft de stinkende stad verlaten met

zijn malaria epidemie om zich te vestigen te Malabara

Hier aan de voet van de vulkaan

Hier ligt ons land. Ons Indie. Hier waar de zon rood wegzakt in de eindeloze oceaan Strijklicht over de koffieplantage, de Javaanse arbeiders stampen de bonen, de Karbouw ploegt traag het land. De vrouwen snijden de padi. De hitte van de dag hangt loom over de natte Sawahs. Hier ligt ons land. Ons Indie

AKTE 2.

1808-1870. DE STICHTING VAN NEDERLANDSCH-INDIE

(Tot de Franse tijd bleef de betrokkenheid met Oost-Indie beperkt tot handelsposten van de VOC. Aan het einde van de 18e eeuw kwam Java en later de buitengewesten onder direct Nederlands bestuur. De meest indringende getuigenis van die 19e eeuwse Nederlandse koloniale politiek is de Max Havelaar, waaruit fragmenten zullen worden gebruikt. Het wrange gevolg van Multatulis' aanklacht tegen het koloniaal bestuur in Nederlands-Indie, is dat die door zijn ideologische tegenstanders gebruikt om een expansieve koloniale politiek op ethische grondslag te legitimeren).

scene 1

DAENDELS, YALAN RAYA POS

(In 1806 werd Nederland een Koninkrijk onder Lodewijk Napoleon. Voor de verdediging van Java tegen de Engelsen werd de Jacobijnse revolutionair Herman Willem Daendels benoemd tot Gouverneur Generaal. Daendels trad krachtig op en werd de grondlegger van een modern koloniaal bestuur. Het stelsel van de VOC, werd vervangen door een bestuursapparaat met redelijk betaalde ambtenaren. Het binnenlands bestuur werd opgedeeld in prefecturen (later residenties). De inheemse vorsten werden tot ambtenaren onder Nederlands gezag gemaakt en waren eerbied verschuldigd aan het Nederlands bestuur in plaats van andersom. In de volksmond kreeg Daendels de bijnaam Tuan Besar Guntur (De grote donderende Heer). Hij werd bekend door de aanleg van de prestigieuze Jalan Raya Pos (De Groote Postweg) langs de Noordkust over de gehele lengte van Java).

(Muziek: Wien Neerlands bloed door de ad'ren vloeit).

1811

Herman Willem Daendels

Tuan Besar Guntur, de grote donderende heer, zijn koets stopt op de stoffige weg.

Hij staat daar doodstil op de westpunt van Java. Kijkt uit over de straat van Soenda naar de landengte aan de overkant

Het witte zand, de blauwe Zee voor hem achter hem de weg, de Grote Postweg.

Op de weg staat een groepje Javanen. Men

BATAVIA!

fluistert en kijkt naar de man in het kostbare uniform. Hij heeft veren op zijn hoed, de grote gouverneur van Belanda.

Hij staat op de stoffige weg in de felle zon. Hij keert zich langzaam op en kijkt de weg af. Zijn Jalan Raya Pos, beter dan Amsterdam-Parijs en twee maal zo lang. Eigenlijk zou er toch een standbeeld voor hem moeten worden opgericht.

Een standbeeld uit dankbaarheid voor deze grootse daad van beschaving.

O zeker, de weg heeft haar tol gevraagd.

De inlandse vorsten hadden soms geweigerd. De benodigde arbeidskracht ter beschikking te stellen. De sultan van Bantam had zijn delegatie koelweg laten vermoorden.

Hij was met duizend man opgetrokken om orde op zaken te stellen. Hij was alleen de kraton binnengelopen. De verdedigers vluchtten weg. De Sultan komt hem met uitgestoken hand tegemoet.

Daendels pakt de hand en houdt hem vast.

Hij dwingt de sultan te blijven staan.

Tenslotte gaat hij zelf op de troon zitten.

Het is doodstil in de hal. Daendels glimlacht en spreekt. Zijn woorden klinken zacht en nadrukkelijk 'Ik ben de sultan'.

Het is of Lodewijk 14 opnieuw zijn 'L'etat c'est moi' spreekt, Napoleon, de kroon uit handen van de paus neemt en zichzelf kroont. Na twee eeuwen hebben de Nederlanders de angstdroom van de inlandse vorsten tot werkelijkheid gemaakt.

De sultan van Bantam trekt wit weg. Daendels maakte een handbeweging. Zijn soldaten voeren de vorst weg.

'Meneer', Zijn bode staat naast hem. 'Meneer er is bericht uit Buitenzorg. Het is dringend'. Hij overhandigt een perkamenten rol met een zegel. Daendels neemt de brief gedachteloos aan. Hij blikt naar het groepje Javaanse boeren, die hem nog steeds bewegingsloos aanstaren. Hij glimlacht onmerkbaar.

Scene 2

MAX HAVELAAR

(De koloniaal neemt een pak koffie uit de vitrine).

Scene 3

RANGKASBITUNG

Mijn overgrootvader Herman van Linschoten heeft Douwes Dekker bezocht. Hij treft de assistent resident in gedachten verzonken op zijn veranda. De prangende ogen, lijdende ogen die volschieten, omdat hij bezoek krijgt. Het nieuws over zijn openbare aanklacht tegen de regent had zich als een

lopend vuurtje door Java verspreid

Die nacht had Havelaar besloten zijn ontslag te nemen bij het gouvernement. Misschien te snel, te heethoofdig, te stijl, te principieel. Te Multatuli. Te veel geleden

Onlangs heb ik een bezoek gebracht met de trein naar Rangkasbitung 3e klasse, Ekonomi. Op het vervallen station uitgestapt en met een glimlachende overijverige betjacier over de Multatulilaan naar de alun alun. Daar achter het witte hospitaal aan de zandweg het oude huis met de veranda.

In de hoek van het huis koffie gekocht. *(De koloniaal loopt naar de vitrine en toont een pakje Indonesische koffie)*

Deze koffie gekocht. Prijs 1750 rupee.

De mozaïek op de vloer is van voor 1860

Over deze steen heeft Douwes Dekker gelopen

Het huis staat aan de rand van de alun alun.

Daar tegenover staat de nieuwe moskee. Op

de begraafplaats staat de steen van de regent.

Het graf van de man, die Havelaars' carrière brak. De tekst op de steen is goed leesbaar.

'Raden Adipati 1820-1888'.

(Hier is de foto)

(Muziek: Mehul of Indische nachtgeluiden).

AKTE 3.

DE EXPANSIE VAN NEDERLANDSCH-INDIE. 1870-1942

Scene 1

PROKLAMASIE KOLONIAAL

Kolonialen,

Soldaten van de nieuwe wereldorde, missionarissen van de beschaving, herinnert uw roemruchte geschiedenis, herinnert uw illustere lijst van overwinningen:

Batavia

Bantam

Atjeh

Makassar

Yogyakarta

Symbolen van democratische overwinning over terreur en dictatuur, symbolen van recht en orde. Over uitbuiting en onrecht.

Wij, kolonialen. Wij, ontwikkelingswerkers avant-la lettre. Wij, boodschappers van de nieuwe wereldorde. Wij, wereldverbeteraars.

Wij, de meesters der continenten

Saigon

Panama

Bagdad

Mogadishu

Sarajevo

Kolonialen, Wereldverbeteraars, Slippen-dragers van de nieuwe wereldorde. Wij besloten in Londen, Parijs of Den Haag over

oorlog en vrede.

Wij besluiten in Londen, Parijs of Den Haag over oorlog en vrede. Wij kennen onze missie. Wij kennen de wet van de beschaving. Wij roepen en zij buigen. In naam van de mensenrechten. In naam van de universele verklaring van de mens. In naam van de rechten van de volkeren. In naam van vrijheid, gelijkheid en broederschap. In naam van de armen en onderdrukten

Kolonialen, Rechtvaardigen, Beschermeren van de onderdrukte volkeren. Wij stellen de wet der rechtvaardigen. In naam van de mensheid zelf.

Scene 2

HET DINER

Van Linschoten heeft zijn diner. De Indische dienaar bedient hem.

Scene 2B

BIJBEL: STRIJD TEGEN DE FILISTIJNEN OF OVER DE NAASTENLIEFDE

(De Koloniaal leest een pasage uit het evangelie van Johannus over de Christelijke naastenliefde).

Want Christus zeide, Helpt uw broeder in den nood. Hij die arm en weerloos is.

Scene 3

DANS MET DE KERIS

(De koloniaal fluistert de Indische wat toe. Er klinkt Gamelan muziek.

De Indische maakt een dans met een Keris. Na afloop legt ze het wapen op de eettafel van de koloniaal).

Scene 4

ATJEH-OORLOG

(De koloniaal toont een ouderwetse klewang en demonstreert het gebruik.

De klewang is een erfstuk van zijn grootvader Johan van Linschoten, die deze droeg in de Atjeh-oorlog).

Johan van Linschoten, Luitenant in de Nederlandse staf. Op de 21e Juni 1899 richt hij zijn camera en maakt deze foto.

(Foto verschijnt op het scherm).

In het dal van Bate Ilie. De laatste slag om Atjeh. Middenin staat van Heutsz. Hij staat rechtop. Zijn buik iets naar voren gepriemd. Zijn gezicht in een uitdagende grijns.

Van Heutz, een man, die niet bang is om te vallen. Hij zoekt geen dekking. Hij staat daar als levend standbeeld. Voorbeeld voor zijn mannen als rots in de branding met een openlijke minachting voor de dood

Scene 5

TELEFOONGESPREK 3

(telefoon rinkelt)

INDISCHE BEDIENDE

(Pakt de hoorn op).

Toneelbeeld Batavia

Toean.

KOLONIAAL

(Loopt snel naar achter en neemt de hoorn van de Indische over).

Linschoten.

(Luistert)

Hij heeft Bandung genomen?

De PNI gaf zich zonder schot over?

Zo gaat dat met die kinderen van Soekarno.

(Luistert)

Hij denkt Batavia ook zo te kunnen nemen?

Dat zal hem toch niet glad zitten.

(Luistert)

Nee, dat begrijp ik. Excuus, maar ik was aan het werk. Ja, ik hoor het wel. Ja, Leve de kompanie!

(De koloniaal legt de hoorn neer. Tot publiek).

Waar was ik gebleven?

Scene 6

VERVOLG ATJEH-OORLOG

De kanonnen bulderen. Er staat een walm van het vuurgevecht. De Atjehers proberen de heuvel te nemen. Van Heutsz zei altijd: Wacht op mijn signaal en steek dan toe.

De klewangen boren zich in het vlees. De stad ingenomen, het laatste bolwerk van weerstand ingelijfd in het Nederlandsch-Indische rijk

Scene 7

CITAAT OVER VAN HEUTSZ

(Uit: Witte, Van Heutsz, Leven en Legende) (De Koloniaal pakt een boek)

Terug in patria wordt hij vereerd als een volksheld. Zijn biografie schrijft over hem:

“Welk een rotsvast vertrouwen in eigen beginselen, welk een onverzettelijke wilskracht werden gevraagd van den man, die in deze tijd tot besturen geroepen was;

Welk eene volharding was er nodig om nimmer te versaagen bij de schijnbaar hopeloze taak, die hij had op zich genomen”.

Scene 8

1930 STOOMBOOTREIS

(Er klinkt muziek waarin de Orient wenkt (Klassiek uit de jaren 30)),

De snerpende kreet van de stoomfluit.

de grauwe motregen,

De pier van Hoek van Holland,

verdwijnt langzaam in een mistgordijn

Het witte passagiersschip, De Oranje rijdt op de golven van de Atlantiek rond het Europees continent bij Gibraltar door de diepblauwe mediterrane.

De Arabische markt in Port Said,

Daar waar Oost en West elkaar omhelzen

Het geschreeuw van de verkopers

In de droge woestijnwind

Achter ‘Ferdinand De Lesseps’ in steen

ligt de stilte van het Suezkanaal. De trage stomers door de waterweg in die zee van

zachtgeel zand. In de leegte van Arabie de witte huizen van Mokka.

Eindelijk Ceylon, Hollands’ verloren nederzetting. De laatste pleisterplaats, Indië nadert, Nederlandsch-Indie.

Door de smalle straat van Malakka met zijn groene eilanden en daar op de punt van Maleisië de haven van Singapore.

Het schip boort zich door de equator diep in het hart van de archipel. Tenslotte de lichtpunten op de kust van Java de kaden van Tandjung Priok. Daar in de schemering De lichten van Batavia. Batavia, ons Batavia. Indië, Ons Indië.

scène 9

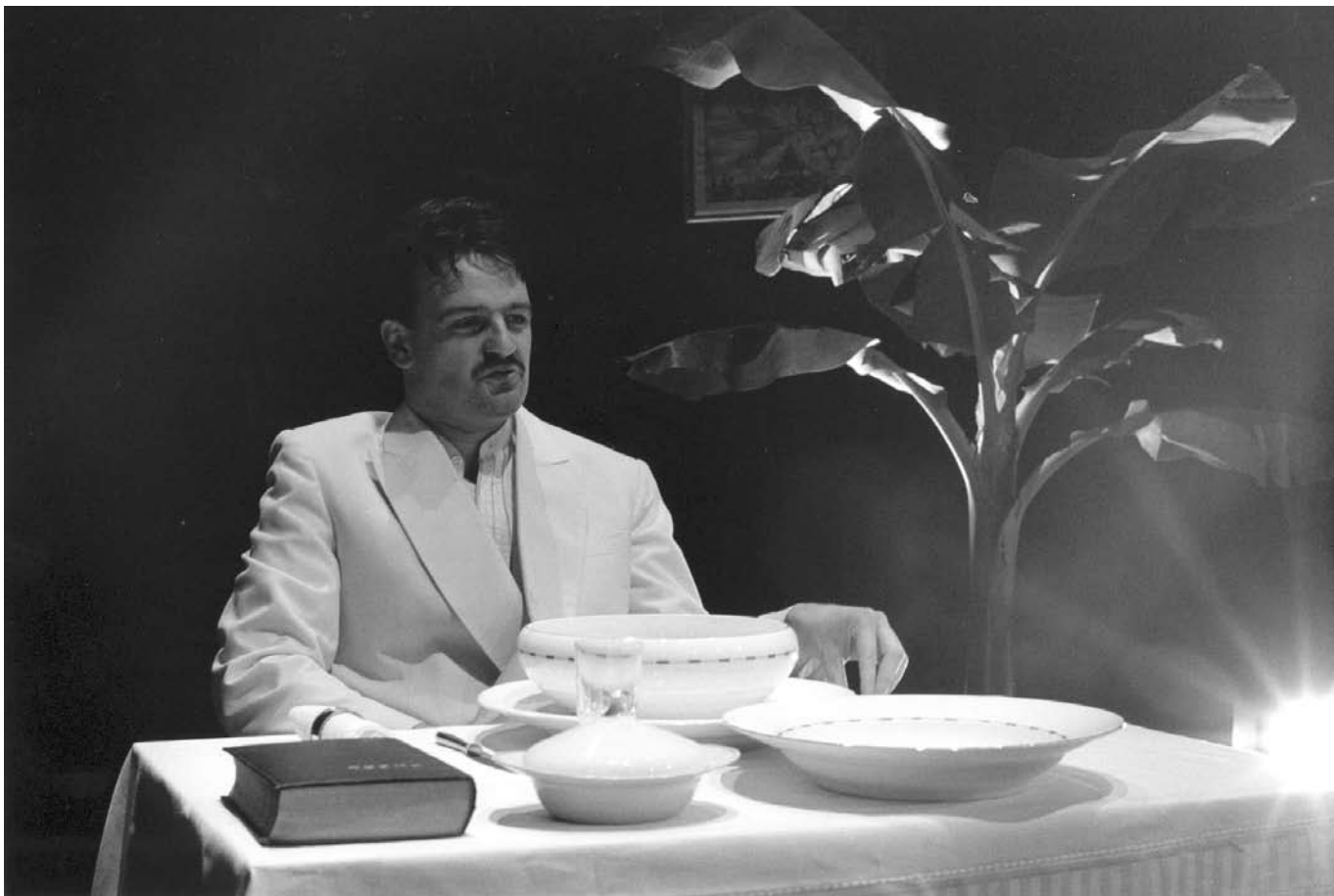
TEMPO DOELOE (=tijd van vroeger)

De koloniaal en de Indische bediende maken een ballroomdans op Krontjongmuziek.

Scene 10

BOVEN-DIGOEL

De cel is warm en vochtig. De stenen vloer. De houten tafel met het schoolschrift (Kluwers-Noordhoff, Groningen-Batavia 1931 staat erop) De houten brits die doorzakt Het bed dat in geen maanden verschoond is Het ochtendlicht door het traliegat. Soetan Sjahrir steekt zijn armen uit. Zijn vingers klemmen zich rond het ijzerwerk. Hij kijkt in de loodzware lucht. Zijn geloof in

Van Linschoten blikt terug op 350 jaar Nederlands-Indische h

democratische beginselen, zijn achting voor de Nederlandse beschaving had hem in de diepste schaduw van die beschaving gebracht. Hier aan einde van de wereld, hier in het strafkamp van de ballingen. Hier in de groene hel van Boven-Digoel.

AKTE 4

VAN NEDERLANDSCH-INDIE

(De Japanse bezetting was een tijd van vernedering van de Nederlandse koloniaal. De indonesische nationalistena maakten gebruik van de Japanse invasie, om hun positie in het openbaar bestuur te verstevigen. Na het vertrek van de Japanners was een terugkeer naar de oude verhoudingen onmogelijk geworden de zogenaamde "politioenele acties" konden daaraan weinig veranderen. De 4.000 Nederlandse en 100.000 Indonesische doden ten spijt).

Scene 1

FILMBEELDEN POLITIONELE ACTIES

Ouderwetse zwart-wit beelden over de komst van Nederlanders in Surabaya 1945.

Scene 2

GESCHEURDE VLAG

(De koloniaal pakt een blauwe reep uit de vitrine en gaat bij de Nederlandse vlag staan).

Soearbaja 16 September 1945,

Nederlandse pantserwagens rijden de geteisterde stad binnen. In de lobby van het Oranjehotel vestigen de geallieerden hun hoofdkwartier. Nederlands-Indische nationalistena pas terug uit het Japanse kamp hijsen het rood-wit-blauw.

Een menigte verzamelt zich voor de lobby van het hotel. Geschreeuw. 3 mannen klimmen op de linkervleugel van het hotel.

De Nederlandse driekleur gestreken. De blauwe baan eraf gescheurd. Met de gescheurde rood-witte vlag naar het volk gejuicht.

Er klinken schoten.

Een Nederlands officier valt. Paniek, De menigte rent weg. Drie lichamen blijven liggen Een uur later wappert de Nederlandse vlag opnieuw

Scene 3

WESTERLING, DE RATU ADIL

Westerling in militair kostuum met een mitrailleur komt op met Islamitische Peci (Kopiah) mop zijn hoofd. Hij heeft meer Indische herkenningssymbolen. Kerudung.

(Muziek: Hallo Bandoeng).

Kapitein Westerling heb ik enkele maanden terug voor het eerst ontmoet.

De Planters van de Preanger waren uitgenodigd voor een bijeenkomst op zijn

hoofdkwartier in Sukaboemi, het landhuis waar wij binnenreden was zwaar bewaakt. Met zowel Nederlandse als Indische soldaten

Een witgepleisterd zaaltje. Achter een lange tafel militairen van verschillende Indische pluimage.

Nederlandse commando's Mollukse KNILsoldaten

Islamieten van Darul Islam En vertegenwoordigers van groepen die ik niet kon thuisbrengen. Allen verenigd in hun verzet tegen de nieuwe Soekarno-regering.

Wanneer Westerling binnenkomt verstommen de stemmen. Hij zet zich midden achter de tafel. Een jonge man met donkere scherpe ogen. Hij spreekt zacht en afgemeten. zijn houding is meer die van een guru dan van een militair. De pacificator van Celebes Voor de blanken is hij een held Vooral de inlanders hebben ontzag voor deze man, maar door de aanwezigen werd hij op handen gedragen.

Zijn privé-leger droeg de naam APRA, legioen van de Ratu Adil legioen van de Heilige vorst. Ik weet niet waar de naam vandaan komt, het schijnt te maken te hebben met een eeuwenoude mythe uit de Pasoendan-streek.

Hij vouwt zijn plannen voor de nieuwe tijd. Hij belooft orde en rust te zullen brengen

in de Pasoendan. De republiek Pasoendan moet worden gepacificeerd onder zijn commando. De planters hebben hun hoop op hem gevestigd. Onze veiligheid en belangen zouden bij hem gewaarborgd zijn.

Die avond leek de sombere stemming van de laatste jaren even weg te ebben. Die avond scheen er licht in de duisternis voor ons, de zonen van Nederlands-Indie. Enkele maanden later zijn wij weeskinderen geworden. Ik weet niet wanneer het definitief donker wordt.

Scene 4

TELEFOONGESPREEK 4

(Telefoon rinkelt. Telefoon rinkelt weer).

INDISCHE BEDIENDE

Toean.

(Koloniaal zwijgt en laat telefoon rinkelen.

INDISCHE BEDIENDE

Toean.

KOLONIAAL

(Neemt de hoorn op)

Van Linschoten.

(Luistert).

Verraden door Nederlandse militairen?

(Luistert)

Ja, ik hoor je.

Een overmacht bij Batavia.

Waar is de Kapitein?

Ondergedoken?

Of ik hem wil helpen?

Je bedoelt of die hier kan onderduiken?

Van Linschoten heeft nooit een onderduiker geweigerd.

(Luistert)

Dat ik in gevaar ben.

Ja dat weet ik.

Nee, ik vertrek niet.

Van Linschoten weigert te vertrekken

Wij horen Indie toe.

EPILOOG

HET WAJANG SCHADUWSPEL

(Het Wajang schaduwspel vertelt de mythe van het stuk in de Epiloog. Op het voortoneel rechts verschijnen de poppen achter een kist, voor een wit scherm. Het licht dimt. Er klinkt Gamelan muziek. Het schaduwspel vindt plaats in gekleurd licht. Over de luidspreker klinkt het verhaal van de Ratu Adil in het Maleis).

VERTELLER

Wanneer de wagens zich voortbewegen zonder paarden en wanneer er draden over de aarde gespannen zijn, dan zullen de blanken die op Java zijn door de gele mensen worden opgesloten. De blanken zullen lijden, maar vrijheid zal komen. Wanneer de gele mensen verdwijnen zullen zware tijden komen.

Puntige hoeden zullen in de Serayu drijven
Maar gunstige korenoogsten kondigen een
betere toekomst aan.

Wanneer het water van de Serayu rood kleurt zal de witte buffel naar zijn stal terugkeren. De Chinezen zullen vertwijfelt zijn. Zij die zich verzoenen zullen blijven. Dan is het dat de Ratu Adil zal komen. Dan is het dat de Rechtvaardige Vorst zal komen. Hij die in Turkije geboren is.

(De tekst loopt parallel met de muziek. De muziek gaat over in zwart-wit videobeelden van de politionele acties in 1948.

De videobeelden nemen het spel over. Het licht dimt.

De Muziek sterft weg).

Telefoon voor de Meester

PERSREACTIES

Batavia! van Gietelink is vooral erg verantwoord

THEATER

Batavia! door Ab Gietelink. In Frascati Amsterdam t/m 12 oktober. Tournee.

Als in *Batavia!* de telefoon gaat, is het steevast Kapitein Westerling. Hij belt om verslag te doen van zijn coup, de historische wanhoopspoging van Westerling om Nederlands-Indië in handen van de Hollanders te houden. Ab Gietelink, die in zijn eigen voorstelling de hoofdrol speelt, vindt het geen goed idee, die coup. Vaderlijk vermaant hij de legerkapitein. 'Hou daar nou mee op. Je hebt je punt gemaakt, Rijnmond. Nu hang ik op, mijn bad staat gereed.'

Gietelink spreekt namens zijn personage, de heer Van Linschoten. Smettelos wit pak met dito hoed, gesoigneerd snorretje en een welvend voorkomen. De laatste vertegenwoordiger van een uitstervende mensensoort: De koloniaal. Een onschuldige figuur, als je Gietelink mag geloven. Vanzelfsprekend laat hij zich bedienen, tevreden knorrend als zijn baboe hem wast. Schaamteloos kapt hij haar gamelanmuziek af als hij naar een klassiek deuntje wil luisteren. En hoofdschuddend neemt hij haar de gevaarlijke kris uit handen die zij gebruikt bij een dans.

De voorstelling speelt zich af in 1950, maar Gietelink presenteert zijn personage nadrukkelijk als tijdloos. Van Linschoten vertelt anekdotes uit 350 jaar koloniaal bestuur alsof hij alles zelf heeft meegeemaakt. En in een toespraak probeert hij de toeschouwers te verleiden tot meer hedendaagse trots over ons Indiëse verleden. 'Daar werd wat groots verricht', is het

motto van *Batavia!*, vrij naar Jan Pieterszoon Coen. Gietelink haalt dit provocerende patriotisme, dat hij eerdere tentoonspreidde, in zijn afsluitende toespraak onderuit. Dan noemt hij Nederlands-Indië in één adem met Sarajevo – het uitroepteken achter *Batavia!* verwijst uiteraard naar *Srebrenica!* van Toneelgroep Amsterdam.

Batavia! is de vierde 'Kabinetsvoorstelling' van Ab Gietelink. Opnieuw waart hij op het podium rond in een uitstalling van quasi-historische voorwerpen. Bewijsmateriaal voor een tegendraadse geschiedenisles, ook bruikbaar als decor voor de half vertelde, half gespeelde tafereelen. *Batavia!* is een vervolg op *Het Hollandsch Kabinet*, sommige scènes keren letterlijk terug. Deze nieuwe voorstelling is minder raar. Gietelink speelt 'beter', met veel nuances in zijn vertellersstem. De verhouding met de Indische bediende (Sonja Bloem) geeft deze voorstelling meer verhaal. Bovendien geeft zij een stem aan de onderdrukten.

Het is allemaal erg verantwoord, en dat gaat ten koste van de grilligheid. De charme van het theater van Ab Gietelink is immers een houderige vorm die ternauwernood een woeste aanklacht in toom houdt. Net als zijn personage Van Linschoten behoort Gietelink tot een uitstervende mensensoort: de allesweter die kunst, wetenschap en journalistiek tegelijk bedrijft. Een onstuitbare filosoof die hoogst persoonlijk naar Irak reisde voor zijn eigen verslag van de Golfoorlog. Telefoneren met de kopstukken uit de wereldgeschiedenis, daarover moet het gaan bij Gietelink. En niet over keurig theater.

Marijn van der Jagt

